

μετά τὸ **δέσποτα** τὸ **δ** κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τῶν **NORV-**. Ἐν σ. 48 στ. 21 **ἐξείλω φονώσης** παρατηρῶ ὅτι ἡ γραφή ἐξείλω εἶναι ἀνελλήνιστος ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ **ἐξείλου**. Ἴσως ἡ ἐσφαλμένη γραφή αὐτὴ παρεκίνησε τὸν γραφέα τοῦ **G** νὰ ἀναζητήσῃ τὴν διόρθωσιν **ζήλω φονώσης**, ὅπερ ὁμοῦς ὡς ἄστοχον, ὀρθῶς δὲν ἐδέχθη ὁ ἐκδότης. Ἐν σελ. 49 στ. 19 **πλησίον τῆς οἰκουμένης**, τὸ ἄρθρον **τῆς** δέον νὰ ἀπαλειφθῆ, ὡς ὀρθῶς γίνεται εἰς τὸν **R**, διότι τὸ ἄρθρον δίδει ἄλλην ἔννοιαν εἰς τὸ **οἰκουμένη**, ἐνῶ ἀνάρθρως ὁ λόγος δηλώνει ἀπλῶς κατοικούμενον τόπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγουμένην διαβαίνουσαν ἔρημον, ὡς συμβαίνει ἐν προκειμένῳ.

Γενικῶς ἡ ἐκδοσις Conca δίδει ἓνα κείμενον λαμπρὸν καὶ πλησιέστατον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Νείλου γραφέν, τὸ ὁποῖον βοηθεῖ νὰ μελετηθῆ ἢ ἐν τῷ διηγήματι περιγραφικῆ τέχνης τῆς ἐποχῆς, αἱ πληροφορίαι περὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ τότε μοναχικοῦ βίου καὶ οἱ στοχασμοὶ τοῦ Νείλου περὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων τῶν μοναζόντων εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Δίδει ἐπίσης ἡ ἐκδοσις τὴν εἰκόνα τοῦ γραπτοῦ λόγου τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐδπαιδευτῶν πολιτῶν.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Euripides Alcestis. Edidit Antonius Garzya. Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipzig 1983.

Ὁ γνωστὸς εἰς τὸ φιλολογικὸν κοινὸν ἐκδοτικὸς Οἶκος Teubner τῆς Λειψίας συνεχίζων τὴν ἐκδοτικὴν του παραγωγὴν παρουσιάζει τὴν *Ἀλκηστιν* τοῦ Εὐριπίδου ὑπὸ τὴν φροντίδα τοῦ Ἑλληνιστοῦ Antonio Garzya, Καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νεαπόλεως.

Μὲ τὴν υἱοθετηθεῖσαν τακτικὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐκδοτικοῦ τούτου Οἴκου νὰ ἐκδίδονται μεμονωμένως τὰ ἔργα τῶν δραματικῶν ποιητῶν, ἐπιτυγχάνεται ἀναμφιβόλως βελτίωσις τῶν ἐκδόσεων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γίνεται ἐμφανὲς μὲ τὴν πρώτην ματιᾶ. Ὁδῶν εἰς τὴν κρινομένην ἐδῶ ἐκδοσιν θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης μὲ ἱκανοποίησιν τὴν κατατοπιστικὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν βιβλιογραφίαν πλουσίαν ἀναφορικῶν α) πρὸς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ τὸ ἔτος 1494 (editio princeps), β) πρὸς τὰς ἐργασίας τὰς σχετικὰς μὲ τὸν Εὐριπίδην καὶ γ) πρὸς τὴν ἐν γένει ἔρευναν, ἡ ὁποία καλύπτει τὸ Εὐριπίδειον ἔργον. Εἰς αὐτὰ προστίθεται δις ἐλίδρον ἐπεξηγηματικῶν τῶν σημείων μὲ τὰ ὁποῖα προσδιορίζονται οἱ κώδικες, οἱ συγγραφεῖς (νεώτεροι) καὶ αἱ συντμήσεις τῶν Λατινικῶν λέξεων ποὺ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, ἐν τέλει δὲ (σελ. 43-46) ὑπάρχει μετρικὴ ἀνάλυσις τῶν χορικῶν τοῦ δράματος.

Αἱ ἐκδόσεις τοῦ Εὐριπίδου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων κλασσικῶν συγγραφέων, εἶναι πολλαί· παρὰ ταῦτα θὰ συνεχισθοῦν νὰ γίνωνται εἰς τὸ μέλλον καὶ ἄλλαι, διότι δὲν μπορεῖ κανεὶς πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἔχει δοθῆ ἡ τελικὴ μορφή τοῦ κειμένου ὁποιοῦδήποτε συγγραφέως, ὅπως αὐτὴ ἦτο τότε ποὺ βγήκε τὸ ἔργον ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δημιουργοῦ του. Ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα ἔχουσα προσφάτως στραφῆ ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως πρὸς τὴν μελέτην τῶν ἀνευρισκομένων καὶ συνεχῶς ἐκδιδομένων παπύρων, ἔχει πάντοτε νὰ προσθέσῃ κάτι εἰς τὸ ἀρχαῖον κείμενον (διάφορον γραφὴν, νέον

ἐρμήνευμα ἢ ἀκόμη ἐπιστροφήν εἰς παλαιότεραν ἀνάγνωσιν) — καὶ δὲν ἀναφέρομαι εἰς τὰ νέα κείμενα ποῦ διὰ πρώτην φοράν ἐμφανίζονται μετὰ ἀπὸ δύο καὶ πλέον χιλιετίας. Μετὰ ἀπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς καθίσταται ὀλοὲν ἐπιβεβλημένη ἡ νέα ἔκδοσις, καὶ φαίνεται ὅτι σήμερον κάθε ἔκδοσις δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξῃ περισσότερο ἀπὸ μίαν δεκαετιάν. Ὄψω, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς ἔτυχον τῆς φροντίδος μεγάλων ὀνομάτων τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου, νέα ἔκδοσις θὰ γίνωνται μὲ ταχύτερον ρυθμὸν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς φθινοῦσης καὶ εἰς τὸν τόπον μας φιλολογικῆς ἐπιστήμης.

Εἰς τὴν Ἄλκηστιν ὁ Εὐριπίδης μετουσίωσε παλαιὸν μῦθον σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ἓνα πρόσωπον (ἀνὴρ ἢ γυνή) θυσιάζεται διὰ τὸ ταῖρι του, ἐνῶ οἱ γέροντες γονεῖς ἠρνήθησαν νὰ πράξουν τοῦτο. Εἰς τὸν μῦθον τοῦτον προστίθεται καὶ ἡ πάλη τοῦ γενναίου (τοῦ παλικαριοῦ) μὲ τὸν Θάνατον, προκειμένου νὰ σωθῇ τὸ θυσιάζομενον πρόσωπον. Ἡ διευθέτησις τοῦ θέματος τοῦ μῦθου γίνεται ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διερωτᾶται εὐλόγως ὁ ἀναγνώστης τοῦ δράματος ἂν πρόκειται διὰ τραγωδίαν ἢ σατυρικὸν δρᾶμα· καὶ πράγματι ὑπάρχουν σαφεῖς ἐνδείξεις ὅτι πρόκειται διὰ τὸ δεύτερον: α) τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι βραχὺ (1163 στ.) συγκριτικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ δρᾶματα τοῦ ποιητοῦ, β) χρειάζεται μόνον δύο ὑποκριτὰς καὶ γ) τὸ σπουδαιότερον, κατεῖχε τὴν τετάρτην θέσιν εἰς τὴν τετραλογία, μὲ τὴν ὁποῖαν διηγωνίσθη ὁ ποιητὴς τὸ 438 (*Κρήσσαι*, *Ἀλκμέων* (*Ἀλκμαίων*) ὁ διὰ *Ψωφίδος*, *Τήλεφος*, *Ἄλκηστις*), ὅπου ἦλθεν δεύτερος μὲ πρῶτον τὸν Σοφοκλῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημαίνει ὅτι ἡ Ἄλκηστις, ἂν μὴ τι ἄλλο, πῆρε τὴν θέσιν σατυρικοῦ δράματος. Θὰ πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ σημειωθοῦν τὰ ἰδιαιτέρα (καὶ ἰδιάζοντα) στοιχεῖα τοῦ δράματος τούτου: δὲν παραδίδεται ἀπὸ ὅλα τὰ χειρόγραφα, ἀπουσιάζει ἀπὸ τοὺς παπύρους (οἱ στίχοι 1155-1163 στὸν P. HibehI, 25 εἶναι δυνατόν ν' ἀνήκουν εἰς ἄλλο ἔργον τοῦ ποιητοῦ, ἀφοῦ τοὺς αὐτοὺς στίχους συναντᾶμε καὶ εἰς τὰ ἔργα *Ἀνδρομάχη*, *Ἑλένη*, *Βάκχαι*), τὰ ἀρχαῖα Σχόλια εἶναι ἐλάχιστα ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτὰ τῶν ὑπολοίπων ἔργων τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ κατάστασις αὐτὴ προδίδει τουλάχιστον τὴν ἀπρόθυμον στάσιν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Εὐριπίδου κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ν' ἀντιγράψουν τὸ δρᾶμα τοῦτο. Τὸ γεγονός ἐπίσης ὅτι οὐσιαστικῶς δὲν εὐρίσκεται εἰς τοὺς παπύρους ἀποδεικνύει ὅτι ἡ σύνταξις τῆς «συλλογῆς» τῶν 10 δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου, πραγματοποιηθεῖσα διὰ σχολικὴν χρῆσιν καὶ συντελέσασα εἰς τὴν διάσωσιν τῶν ἔργων τούτων, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ χρονικῶς εἰς περίοδον κατὰ πολὺ μετὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα μ.Χ., εἰς τὸν ὁποῖον τοποθετεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν μελετητῶν τοῦ Εὐριπίδειου κειμένου: βλ. A.M. Dale, *Alcestis*, σελ. xxix), ἄλλως εἶναι ἀνεξήγητον διατὶ δὲν εὐρέθησαν, ἔστω σπαράγματα τοῦ δράματος τούτου, εἰς τοὺς παπύρους.

Ὁ ἀνωτέρω προβληματισμὸς περὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Εὐριπίδου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε κατὰ τινὰ τρόπον παρουσιασθῇ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἔκδόσεως, τοσοῦτον μᾶλλον διότι ὁ ἴδιος ὁ Garzya ἔχει ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ὅλον θέμα.

Εἶναι ἀναμφιβόλως ἐπαινετὴ εἰς τὸ σύνολόν της ἡ ἐργασία τοῦ Garzya τόσο ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει εἰς τὴν ἔκδοσιν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν τεστιμονίων καὶ τὴν ἀρτίαν σύνθεσιν τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος. Ἴσως μεγαλυτέρα προσήλωσις πρὸς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν θὰ ὠφελοῦσε τὴν ἔκδοσιν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ διορθώσεις τῶν ἀρχαίων κειμένων, αἱ ὁποῖαι ἐπηνέχθησαν παλαιότερον ὑπὸ φιλολόγων (ὀλκῆς ἀναμφισβητήτου) δὲν ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τοὺς παπύρους (παρὰ μόνον εἰς ἐλάχιστας περιπτώσεις), γεγονός τὸ ὁποῖον μᾶς

κάνει νὰ εἶμεθα πολὺ διστακτικοί, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς οἰανδήποτε διόρθωσιν, ἢ ὁποία θὰ μετέβαλε τὸ παραδεδομένον κείμενον. Ὁ Garzya ὁμως προβαίνει εἰς ἀλλαγὰς τοῦ κειμένου ἀποδεχόμενος διορθώσεις ἢ προτάσεις παλαιότερων φιλολόγων. Οὕτω δέχεται τὴν ἀλλαγὴν τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων εἰς τὸν στ. 81 κατὰ τὸν Blomfield *χρη βασιλειαν πενθεῖν: βασιλειαν χρη πενθεῖν codd.* χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητον, γράφει *ψυχῆς* (στ. 108) κατὰ τὸν Monk, ἐνῶ εἰς τὸν στίχον 118, δηλαδὴ 10 στίχους μετὰ ταῦτα, ὑπάρχει ἡ γραφὴ *ψυχὰν* (πρόκειται διὰ χορικὸν καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις), δέχεται τὴν γραφὴν τοῦ Reiske *ἐσχάραν* (στ. 119), παρὰ τὴν ὁμοφωνίαν ὄλων τῶν χειρογράφων (*ἐσχάrais*) καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ *difficilior potior*, γράφει *ἐν ἀγκάλαις* (στ. 190), ἐνῶ τὰ χειρογραφα BV ἔχουν εἰς *ἀγκάλας*, γραφὴ ἢ ὁποία δικαιολογεῖται σημασιολογικῶς ἀπὸ τὸ συνοδευόμενον τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ῥῆμα *λαμβάνουσα*(α). Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν στ. 351, θὰ εδρωμεν τὴν φράσιν *ἐν ἀγκάλαις* πράγματι, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ συνοδευόμενον ῥῆμα εἶναι *ἔχειν*, τὸ ὁποῖον δικαιολογεῖ τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως *ἐν*. Βεβαίως θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ὀρθότης τῆς διορθώσεως τοῦ Cobet *γέρων* (*ψυχοπομπός*) (στ. 361) ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν κωδικῶν *χάρων*, ὅταν μάλιστα ἴδωμεν ὅτι ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις εἰς τὸν στ. 440: *γέρων / νεκροπομπός*. Ἄστοχη εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῆς γραφῆς *τῆδε μῆ* (στ. 665) κατὰ τὸν Weil ἀντὶ τοῦ *τῆδ' ἐμῆ* ὄλων τῶν κωδικῶν.

Μερικὰ λάθη ποὺ ἔχουν γίνεῖ εἰς τὸ κείμενον ἀμαυρώνουν τὴν ὄλην ἐντύπωσιν τῆς ἐκδόσεως, παρὰ τὸ ὅτι ὀφείλονται εἰς ἀβλεψίαν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν: π.χ. *οὐδὲν ἐτι* (στ. 301) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *οὐδὲν ἐστι, ἐμὸ* (στ. 338) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *ἐμόν, χέρα νς* (στ. 350) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *χέρας, δ'ν* (στ. 756) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *δ' ἐν*. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀναπηδήσεως τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τὸ πιεστήριον· ὁμως λάθη, ἀκόμη καὶ τυπογραφικά, δὲν ἐπιτρέπονται εἰς τὰς παγκοσμίου φήμης ἐκδόσεις τῆς Βιβλιοθήκης Teubner, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ μειώσουν τὴν κατὰ τὰ ἄλλα καλὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐκδόσεως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΜΑΝΔΗΛΑΡΑΣ

Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete.

Τόμος 29ος, σελ. 112 Φωτογρ. 11, Leipzig 1983. BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft.

Τὸ παυρολογικὸν περιοδικὸν μετὰ τὴν συντομογραφίαν *Archiv* ἐφθασεν αἰσίως εἰς τὸν 29ον τόμον του ἔχοντας καλύψει ἀνελλιπῶς (ἐξαιρουμένων τῶν ἐτῶν τοῦ πολέμου) τὸν παρόντα αἰῶνα (ἡ ἐκδοσις του ἤρχισε τὸ 1901) καὶ ἔχοντας προσφέρει ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν σπουδὴν τῶν παύρων καὶ προαγωγὴν τῶν παυρολογικῶν σπουδῶν διεθνῶς.

Ὁ παρῶν τόμος, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος (βλ. κρίσιν μου: *Πλάτων* 34/35 (1983), 205-207), ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τῶν Reinhard Koerner, Wolfgang Müller, Günter Roethke καὶ Kurt Treu, τῶν ὁποίων καὶ ἐργασίας φιλοξενεῖ:

Τὸ περιεχόμενον τοῦ τόμου εἶναι πλούσιον καὶ ἐνδιαφέρον καλύπτοντας εὐρὸ